

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ ПАВЛА ЧУБИНСЬКОГО»
Кафедра «Музичне мистецтво естради»**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з навчальної роботи

Сергеєнко О.М.

31 серпня 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«ДОДАТКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ»
ФОРТЕПІАНО, КЛАВІШІ**

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність	025 «Музичне мистецтво»
Освітньо-професійна програма	«Музичне мистецтво естради»
Статус дисципліни	Вибіркова

Київ – 2022 р.

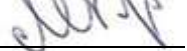
Робоча програма навчальної дисципліни «Додатковий інструмент фортепіано, клавіші» для здобувачів вищої освіти галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво»

Розробники:

Полянський В.А., професор,
Полянський Т.В., доцент,

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри «Музичне мистецтво естради»

Протокол № 1 від « 30 » серпня 2022 р.

Завідувач кафедри **Краснитський М.М.**

1. Опис навчальної дисципліни для ступеня освіти «Бакалавр»

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки: 1,2,3	Рік підготовки: 1,2,3
Загальна кількість годин – 120		
Кількість модулів – 4,	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 год	II,III,IV,V	II,III,IV,V
	Лекції:	
	Індивідуальні	
	64 год	18 год
Вид підсумкового контролю: Колоквіум Творчий показ	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: Диференційований залік II,III,IV,V	Самостійна робота:	
	56 год	102 год

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни сформувати уміння і навички правильної постановки рук та звуковидобування, допомогти розвитку художньо-образного мислення, виявленню їх творчого потенціалу; сприяти реалізації набутих знань, умінь і навичок в подальшій професійній діяльності.

Здобути стійкі навички оволодіння інструментом (акордеон) а також освоїти роботу з теоретичним, практичним та нотним матеріалом.

- набуття студентами основних навичок гри на акордеоні;
- ознайомлення з методикою навчання гри на інструменті;
- розширення загального музичного розвитку студентів та привиття естетичного смаку;
- прищеплення навичок самостійної роботи над музичним матеріалом;
- надання уявлення про засоби звуковидобування, прийомів гри.
- вміння працювати в естрадному колективі.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни «Додатковий інструмент» фортепіано, клавіші сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Компетенції	Шифр
Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.	ЗК 2
Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.	ЗК 4
Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	ЗК 8
Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	ЗК 9
Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.	ЗК 11
Здатність демонструвати достатньо високий рівень виконавської майстерності.	СК 1
Здатність створювати та реалізовувати власні художні	СК 2
Здатність усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва.	СК 4
Здатність використовувати професійні знання та навички в процесі творчої діяльності.	СК 6
Здатність розуміти основні шляхи інтерпретації художнього образу.	СК 9
Здатність оперувати професійною термінологією.	СК 11
Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.	СК 13

Зміст і структура курсу

Протягом вивчення навчальної дисципліни «Додатковий інструмент» студенти закріплюють та поглиблюють знання, вдосконалюють вміння та навички, отримані на базі освітньої програми молодшого спеціаліста та на основі повної загальної освіти.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Спеціальний клас за видами» **Фортепіано, клавіші** є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК 8 Сольфеджіо

ОК 9 Теорія музики

ОК 15 Історія світової естради

ОК 16 Історія української естради

ОК 23 (ОК 22 для ОПП Звукорежисура) Спеціальний клас за видами

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Музичне мистецтво естради», вивчення навчальної дисципліни «Додатковий інструмент» повинно

забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.	ПРН 1
Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.	ПРН 3
Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій	ПРН 8
Застосовувати теоретичні знання та навички в редакторській / менеджерській / лекторській / звукорежисерській практичній діяльності.	ПРН 11
Вміти здійснювати педагогічну діяльність.	ПРН 13
Використовувати на професійному рівні методи та прийоми викладання гри на інструменті / вокалу /диригування / теорії, історії музики / композиції.	ПРН 14

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Додатковий інструмент»

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
Демонструвати артистизм, виконавську культуру та технічну майстерність володіння інструментом (голосом) на належному фаховому рівні під час виконавської (диригентської) діяльності.	ПРН 1
Демонструвати різні методики удосконалення виконавської діяльності.	ПРН 3
Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій	ПРН 8
Застосовувати теоретичні знання та навички в редакторській / менеджерській / лекторській / звукорежисерській практичній діяльності.	ПРН 11
Вміти здійснювати педагогічну діяльність.	ПРН 13
Використовувати на професійному рівні методи та прийоми викладання гри на інструменті / вокалу /диригування / теорії, історії музики / композиції.	ПРН 14

5. Засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання.

5.1 Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

Поточний контроль - це оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу під час проведення лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять тощо.

Модульний (проміжний) контроль - це оцінювання засвоєння студентом навчального матеріалу блоків змістових модулів, винесених на цей контрольний захід.

Підсумковий (семестровий) контроль – це період підведення підсумків навчальної роботи студентів протягом семестру.

Кожний блок змістових модулів має бути обов'язково оцінений. Студент повинен позитивно скласти модульний (проміжний) контроль.

Контроль самостійної роботи – дозволяє виявити вміння студентів орієнтуватися в інформаційних потоках, працювати з науковими джерелами, підбирати та узагальнювати матеріали, необхідні для вирішення визначеного кола завдань.

5.2 Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми контролю знань студентів: публічна демонстрація, що пов'язана з тим чи іншим видом виконання сольної / ансамблевої програми, проводиться у формі концертного виступу.

Поточний контроль.

Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та студентами, управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як викладачем – для коригування методів і засобів навчання, - так і студентами – для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквіум, підсумковий контроль за змістовими модулями.

- контроль на аудиторних заняттях
- усного опитування
- виступів студентів при обговоренні теоретичних та виконавських завдань

Модульний контроль – є складовою поточного контролю і здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання. Проведення модульного контролю знань є обов'язковим контролем якості засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу модуля – проводиться з метою систематизації знань. Кожний такий модуль включає бали за поточну роботу на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, контрольного прослуховування.

Модульний контроль має на меті оцінити рівень цілісного бачення студентом проблематики завершеної частини навчальної дисципліни, сконцентрованої в навчальному модулі та вміння орієнтуватися в теоретичних і практичних питаннях, які визначають зміст даної частини курсу.

Модульний контроль проводиться на останньому занятті модуля, як правило, у формі;

- фронтального опитування,
- виконання індивідуальних завдань,
- розв'язання практичних ситуацій.
- демонстрування знань з навчальних дисциплін циклу професійної підготовки.

Перелік завдань модульного контролю, критерії їх оцінювання, порядок і час проведення (перескладання/відпрацювання) даного виду контролю визначаються кафедрою, включаються до робочої програми навчальної дисципліни й доводяться до відома студентів на початку семестру. Графік проведення модульного контролю протягом перших двох тижнів семестру за підписом завідувача кафедрою

Форма підсумкового семестрового контролю: це підсумкове оцінювання навчальних досягнень студента за семестр, що здійснюється у формі заліку або екзамену.

На підсумковий семестровий контроль виносяться питання та/або практичні завдання, що передбачають перевірку рівня володіння студентами програмного матеріалу дисципліни в цілому та сформованості відповідних знань, умінь, навичок і набутих компетенцій як результатів опанування навчального курсу.

- **Диференційований залік** – студент вважається допущеним до семестрового диференційованого заліку, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом, та отримав позитивні оцінки за кожний змістовний модуль. Теоретичний контроль знань під час проведення диференційованого заліку може проводитись у вигляді співбесіди за завданнями теоретичного матеріалу певного періоду навчання та/або усного вибіркового опитування з питань тем самостійної роботи.

Позитивну оцінку за поточну роботу студент може одержати лише за умови належного відвідування навчальних занять та виконання всіх видів завдань, винесених на поточний контроль.

Оцінювання здійснюється відповідно до регламенту проведення контролю та критеріїв оцінювання.

Засоби оцінювання: Засобом оцінювання та демонстрації результатів навчання є:

- усні опитування (питання колоквіуму);
- презентація результатів навчання;

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС –А, В, С, D, E, FX, F).

Розподіл балів, які отримують студенти

(індивідуальні заняття та самостійна робота)

МОДУЛЬ 1								
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	СР	МК	всього
10	10	10	10	10	10	10	30	100
МОДУЛЬ 2								
Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	СР	МК	всього
10	10	10	10	10	10	10	30	100
МОДУЛЬ 3								
Т 13	Т 14	Т 15	Т 16	Т 17	Т 18	СР	МК	всього
10	10	10	10	10	10	10	30	100
МОДУЛЬ 4								
Т 19	Т 20	Т 21	Т 22	Т 23	Т 24	СР	МК	всього
10	10	10	10	10	10	10	30	100

Оцінювання практичного завдання змістового модуля

Національна шкала оцінювання	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
5	9-10	Студент на високому рівні виконав завдання навчального модуля. 100% відвідування занять (окрім випадків хвороби, при наявності лікарняної довідки)
4	7-8	студент виконав завдання навчального модуля з незначними помилками. 75% відвіданих занять, допускає пропуски без поважних причин
3	3-5	студент допустив значні помилки в виконанні завдання навчального модуля. Має 20% пропусків без поважних причин
2	0-2	студент показав низький рівень знань при виконанні завдання навчального модуля. Має пропуски без поважних причин. Відвідування занять складає 50%

Кількість балів за роботу з практичним матеріалом, під час виконання самостійної та індивідуальної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- індивідуальні завдання;
- контрольне прослуховування;
- урок - концерт;
- модульна контрольна робота

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю Семестровий диференційований залік

Семестровий диференційований залік – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни на підставі результатів виконання ним усіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної, самостійної роботи та визначається в балах (**від 0 до 30**). Семестровий залік виставляється за умови, що студент успішно виконав усі завдання, передбачені навчальною програмою.

Шкала оцінювання

Національна 5-ти бальна шкала	Оцінка в балах	Сума балів (R)	Шкала ECTS
<p>5 «відмінно» 27 – 30 балів</p> <p>Студент володіє усім комплексом знань, навичок і вмій, передбачених програмою: розвинуті віртуозно-технічні навички та музично-виконавські прийоми; у підготовці музичних творів здійснюється поетапна робота, кінцевим результатом якої є відтворення авторського задуму та стилістичних особливостей; виконання технічне, творче і розкриває художній образ творів; високий рівень розвитку музичного слуху, здатність до імпровізації.</p>	26-30	90-100	A
<p>4 «добре»</p> <p>Студент здатен до грамотного виконання тексту, має гарний рівень технічної підготовки, але відтворення художнього змісту творів розкриті недостатньо емоційно і виразно, непевна орієнтація в стилістичних особливостях.</p>	21-25	82-89	B
	17-20	74-81	C
<p>3 «задовільно»</p> <p>Студент виконує текст музичних творів у повному обсязі, але виконавські та технічні прийоми недостатньо розвинуті. Невиразне фразування і динаміка. Має слабкі навички у виконанні музично-виконавських прийомів.</p>	12-16	64-73	D
	7-11	60-63	E
<p>2 «незадовільно»</p> <p>Студент не відтворює текст творів у повному обсязі, не орієнтується в темпах, звуковеденні, виконання не розкриває художній образ творів.</p>	4-6	35-59	FX
<p>Студент не здатен до виконання нотного тексту творів у повному обсязі: наявні помилки в тексті, зупинки при виконанні, перегравання. Нерозвинуті технічні навички та слухово-моторна пам'ять.</p>	0-3	0-34	F

Оцінювання завдання самостійної роботи.

Контроль самостійної роботи. Зміст самостійної роботи над конкретною навчальною дисципліною визначається робочою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Завдання цього виду контролю спрямовані на:

- розвиток пізнавальних здібностей та творчої ініціативи студентів;
- виховання самостійності, відповідальності та організованості;
- формування самостійного мислення, здібностей до саморозвитку, самоудосконалення та самореалізації;
- опанування студентами елементів методики наукових досліджень.

Основними формами контролю самостійної роботи є:

- виконання науково-дослідних завдань
- рефлексивний контроль;
- індивідуальні співбесіди;
- колоквиум.

Бали за національною шкалою	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
5	9-10	Оцінюється робота студента, який в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко опрацьовує теоретичний матеріал вільно володіє термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки. В повному об'ємі оволодів завданням змістового модуля.
4	6-8	Оцінюється робота студента, який достатньо володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, опрацьовує теоретичний матеріал, вволодіє термінологією, але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки. В повному об'ємі оволодів завданням змістового модуля.
3	3-5	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2	0--2	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово, без аргументації та обґрунтування викладає окремі питання, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.

Відвідування є важливим компонентом курсу з огляду на складність дисципліни, яка вивчається на 1 курсі, коли студент ще не вповні володіє всім обсягом потрібної його контекстної інформації. За умови дистанційного навчання

важлива присутність студента під час онлайн-зустрічей у Google-Meet та регулярне виконання завдань у Google-classroom.

Запізнення на фахові заняття є не припустимими. У випадку наявності довідки від лікаря призначається відпрацювання занять в інший час за індивідуальною програмою.

Переоцінка завдань можлива протягом тижня після отримання оцінки на основі заяви на ім'я завідувача кафедри у письмовій формі. Після отримання заяви, завідувач кафедри протягом тижня створить комісію з переоцінки, яка після проведення аналізу роботи студента повідомить його про своє рішення.

Перескладання роботи студентів можлива протягом тижня після отримання оцінки на основі заяви у письмовій формі.

Умови допуску до підсумкового екзамену:

- Відсутність заборгованості з практичних занять;
- Позитивні бали за практичні та самостійні роботи.

Теоретична робота:

Модуль 1

Мета та завдання курсу. Ознайомлення з планом роботи на навчальний рік.

Історичні відомості про музичний інструмент. Еволюція та розвиток виконавської майстерності гри на музичному інструменті.

Посадка, постановка рук.

Вивчення курсу сприяє розширенню музичного світогляду студентів, вихованню любові до майбутньої спеціальності, розвитку музично-аналітичного мислення, творчої самостійності. Організація та проведення занять мають пізнавальні та виховні цілі, які розкривають творчі можливості студентів. Проведення заняття вимагає якісного контролю виконання завдань, аналізу самостійної роботи студента, порад викладача щодо методів підвищення ефективності занять в поєднанні з ілюстрацією як окремих частин твору, що вивчається, так і твору в цілому. За навчальний рік студент повинен вивчити Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Виконати практична творчу роботу над музичними творами: вивчити 4 різнохарактерних музичних твори з репертуару 1,2 класів ДМШ.

Попередниками фортепіано були клавесини і клавикорди. Їхніми недоліками були швидко загасаючий звук, що заважало гри legato, і постійний рівень гучності (що стосується тільки клавесина), що виключало один з важливих виразних засобів музики — динаміку (зміна гучності). Звук у фортепіано натомість видобувався не щипком, а ударом, що дозволило розширити динамічні можливості цього інструмента.

Винахідником фортепіано вважається італійський майстер Бартоломео Крістофорі (1655—1732), який працював при дворі принца Тосканського Фердинандо Медічі над створенням молоточкового механізму для клавесина. В 1711 р. механізм був докладно описаний Шипіоне Маффеї у венеціанському

журналі «Giornale dei letterati d'Italia». Інструмент був названий «gravicembalo col piano e forte» (клавесин з тихим і голосним звуком), — піанофорте — а згодом закріпилася назва фортепіано. Перші зразки фортепіано, що збереглися до сьогодні датовані 1720-ми роками. У винаході Б. Крістофорі були закладені основні деталі сучасного механізму фортепіано — молоточок, шпільер, шультер, фенгер, демпфер. Винахід Крістофорі поклав початок розвитку механіки англійської системи. Інші види механіки були розроблені Маріусом в Франції (1716) і Шретером у Німеччині (1717–1721).

У наступні роки клавішний механізм зазнав еволюції, було впроваджено чавунну раму, педалі, збільшено діапазон інструменту, змінювалось розташування струн. Над клавішним механізмом у різний час працювали К. Г. Шретер, І. А. Зільберманн, І. А. Штейн, И. А. Штрейхер, І. К. Цумпе, А. Беккерс, С. Ерар, Ю. Блютнер, Дж. Брінсмід.

В 1721 році німецький музикант і педагог Готліб Шретер (1699—1782) винайшов принципово інший механізм, у якому молоточок, прикріплений на кінці клавіші, підкидався й ударяв по струні (Prellmechanik). У другій чверті XVIII ст. виробництвом фортепіано починають займатися німецькі органні майстри, з яких найбільш Г. Зільберманн (1683—1734) та Йоганн Андреас Штайн (1728—1792). Механізм Штайна (Prellzungenmechanik) одержав назву «віденського» або «німецького» і використовувався практично без змін аж до другої чверті XIX ст., проте його недоліком лишалась слабка репетиція. З 1750-х рр. у Лондоні Йоганн Крістоф Цумпе (1735—1800) став робити чотирикутні фортепіано, комплектуючи їх трохи зміненим механізмом Крістофорі. З 1760-х рр. фортепіано широко поширюється у всіх європейських країнах та в Російській імперії.

Себастьян Ерар винайшов механіку «подвійної репетиції», що дозволяла видобувати звук при швидкому повторному натисканні з напівходу клавіші. Механіка англійської системи уможлиблювала таке повторення лише при повному піднятті клавіші, відтак демпфер встигав заглушити струну.

У середині XIX століття в Німеччині відкрилися фабрики Ю. Блютнера, К. Бехштейна, у США — Стейнвея, що довгі роки не мали собі рівних. З 1828 року донині в Австрії (Відень) існує фортепіанна фабрика Bosendorfer — найстарша з нині діючих. У XX столітті з'явилися принципово нові інструменти — електронні піаніно й синтезатори, а композитори-експериментатори почали використовувати підготовлене фортепіано.

Перший музичний твір, написаний спеціально для фортепіано, з'явився в 1732 р. (соната Лодовіко Джустіні). Однак у масовому порядку композитори почали орієнтуватися на фортепіано, а не на клавесин, сорока-п'ятдесятьма роками пізніше, у часи Гайдна й Моцарта.

Для початку необхідно повністю розслабитися, тому що будь-яка напруга може стати причиною м'язового болю. Намагайтеся тримати спину прямо.

Контролюйте свої лікті: вони не повинні бути притиснуті до тулуба. Під час гри пробуйте якнайдалі відводити їх в сторону, але не перестарайтеся!

Коли спина пряма і лікті знаходяться на певній відстані від тулуба, ви й не помітите, як допомагаючи собі корпусом виконувати музичні шедеври, ви в сто раз полегшите собі задачу!

Обов'язково поставтеся серйозно до такого питання, як постановка рук для фортепіано! Це не так складно, як здається. З чого почати?

Ось ви кладете руки на клавіші. Потім постарайтеся зібрати пальці разом, але не впритул один до одного, нехай між ними залишиться невелика відстань. При цьому кисті ваших рук з горизонтального положення теж піднімуться вгору.

Слідкуйте за тим, щоб в кистях не було напруги! Якщо спробувати щонебудь зіграти в такому положенні, то спочатку вам здасться це складним. Але якщо тренуватися так кожен день, то потім ви навіть перестанете звертати на це увагу - руки самі стануть в зручну для них позицію.

Правильна постановка рук передбачає свободу і незалежність в рухах пальців і рук під час гри на фортепіано. Якщо рука поставлена неправильно, рано чи пізно виконавець стикається з проблемою у виконанні більш складних і швидких творів. Наприклад, серед поширених помилок - постановка пальців ближче до країв білих клавіш, оттопирівання мізинців, «дерев'яні» пальці і ін.

Отже, правильна посадка за фортепіано - це пряма спина, опора на ноги і трохи опущені плечі. Під час гри на фортепіано обов'язково стежте за своїми ліктями. Вони не повинні бовтатися або заважати вам - вся тяжкість вашої руки повинна відчуватися в кінчиках пальців.

Під час гри на фортепіано уникайте різких рухів руками. Рука повинна йти настільки плавно, ніби ви пливете під водою. Обов'язково вкажіть виступи відомих піаністів і подивіться, як вони сидять за інструментом і тримають руки під час гри на фортепіано. Намагайтеся наслідувати їх. Не сідайте занадто близько до інструменту або занадто низько на стільці - це призведе до скутості плеча.

Будова музичного інструменту. Основні частини будови інструменту.

Із розвитком музичних технологій, були розроблені електричні (1929), електронні (1970-ті), та , цифрові піаніноП (1980-ті). Перші електричні піаніно кінця 1920-х використовували металеві струни, магнітний підхоплювач, підсилювач та гучномовець. Піаніно Fender Rhodes використовують металеві зубці замість струн і використовують електромагнітні звукознімачі, схожі на електромагнітні. Отриманий електричний аналоговий сигнал можна підсилити за допомогою клавіатурного підсилювача або обробляти за допомогою блоків ефектів. Електричні фортепіано рідко використовуються в класичній музиці, проте стають популярними, особливо модель Fender Rhodes у 1970-х роках в у джаз-фьюжн, фанк- і деяких різновидах рок-музики.

Електронні піаніно, не є акустичними; вони не мають струн, зубців або молотків, але є типом синтезатора, який імітує звуки фортепіано за допомогою генераторів та фільтрів. Для відтворення звуку електронні піаніно підключаються до підсилювача клавіатури та динаміка (однак, деякі інструменти мають

вбудований підсилювач та динамік). Можливе також використання інструмента в навушниках.

Цифрові піаніно, також не є акустичними і не мають струн та молоточків. Натомість вони використовують цифрові семпли фортепіанних звуків. Так само цифрові фортепіано під'єднують до підсилювачів і динаміків, використовують вбудовані динаміки інструмента, або грають у навушниках. Цифрові піаніно також мають педалі (функція яких подібна до акустичних інструментів), крім того вони можуть містити набори семпів не тільки акустичних, але й електричних фортепіано, електроорганів та інших інструментів, а також використовувати MIDI-інтерфейс для комутації з іншими MIDI-сумісними пристроями. Якість звучання цифрових фортепіано досягається завдяки використанню набору семплів обсягом у декілька гігабайт, що включають набори семплів для кожної ноти, зіграної в різній динаміці. Додаткові семпли призначені для емуляції явищ резонансу, що виникає при грі з педаллю, відпускання клавіші і т.п. Цифрові піаніно реалізуються і у вигляді програмного забезпечення, наприклад - "Pianoteq^[en]", "The Grand" та ін.

Фортепіано зсередини: видно оббиті повстю молоточки, струни (у показаному діапазоні — по 2 струни на один звук) і вірбелі, на які вони натягнуті (ліворуч зверху).

Струни фортепіано за допомогою вірбелів (кілків) натягнуті на чавунній рамі, проходячи через дискантовий і басовий штеги, приклеєні до резонансної деки (в піаніно дека знаходиться у вертикальному положенні, в роялях - в горизонтальному). У сучасних інструментах розташування струн — перехресне, тобто басові струни розташовані під кутом до дискантових, що покращує розподіл навантажень на раму. Для кожного звука існує хор струн: три для середнього й високого діапазонів, дві або одна — для нижнього. Високі струни являють собою голий полірований сталевий дріт, низькі — сталевий керн, обвитий одним, а у найнижчих струн — двома шарами мідної канителі.

Деякі фортепіано мають систему аліквотних струн, це можуть бути частини струн за штегом, або спеціальні струни (четверті у хорах), що опираються на штег, але не взаємодіють з молоточками, а резонують коливанням основних струн, надаючи звучанню особливий тембр. У корпусі фортепіано розміщується також клавішний та педальний механізми. Зовні інструмент красиво оздоблюється, як правило фанерується шпоном цінних порід деревини і полірується.

Звук у фортепіано видобувається ударом молоточка по струнах. У нейтральному положенні струни, крім найвищих півтора-двох октав, стикаються з демпферами (глушниками). При натисканні клавіш у дію приводиться пристрій з важелів, ремінців і молоточків, що називається фортепіанною механікою. Після натискання клавіші демпфер відходить від відповідного струнного хору, дозволяючи струнам вільно звучати після удару молоточком. Молоточки зазвичай оббиті фільцем (повстю). Молоточок розганяється до певної швидкості, відповідно до швидкості натискання клавіші, отримуючи таким чином більшу чи меншу енергію, що призводить до гучнішого чи тихішого звуку. Не доходячи до

струни, молоточок вивільняється (ауслезунг) механікою від зв'язку з клавішою, вдаряє по хору струн, продовжуючи рухатись за інерцією, і відскакує, даючи струнам вільно звучати. Після відпускання клавіші демпфер притискається до струн і глушить звук.

Сучасні фортепіано мають дві або три (рідше — чотири) педалі. У більш ранніх інструментах для тих же цілей використовувалися висувні важелі, які піаніст повинен був натискати колінами.

Права педаль (її називають іноді просто «педаллю», тому що використовується вона найчастіше) піднімає відразу всі демпфери, завдяки чому усі струни продовжують звучати (незалежно від натискання чи відпускання окремих клавіш). Крім того, всі інші струни інструмента також починають вібрувати, стаючи вторинним джерелом звуку. Права педаль використовується у двох цілях: зробити послідовність звуків нерозривною (*legato*) коли це неможливо зробити пальцями в силу технічних складностей, і збагатити звук новими обертонами. Існує два способи використання педалі: пряма педаль — натискання педалі перед натисканням клавіш, які потрібно затримати, і запізнена, коли педаль натискається відразу після натискання клавіші й до того, як її відпустили. Професійні піаністи використовують також терміни «півпедаль» та «чвертьпедаль», які означають неповне натиснення правої педалі, яке приглушує струни демпферами лише частково, створюючи особливий звуковий ефект. В нотах права педаль позначається буквою *P* (або скороченням *Ped.*), а її зняття — зірочкою. У музиці композиторів епох романтизму й імпресіонізму часто зустрічаються ці позначення, звичайно для додання звуку особливого колориту.

Ліва педаль використовується для послаблення звуку. У роялях це досягається зрушенням молоточків вправо так, що замість трьох струн хору вони вдаряють тільки по двох (у минулому іноді тільки по одній). У піаніно молоточки наближаються до струн. Ця педаль використовується значно рідше. У нотах вона позначається позначкою *una corda*, її зняття — позначкою *tre corde* або *tutte le corde*. Крім ослаблення звучання, використання лівої педалі при грі на роялі дозволяє пом'якшити звук, зробити його більш теплим і приглушеним за рахунок вібрації струн хору, що звільнилися.

Середня (або третя, тому що історично вона була додана останньою) педаль роялю, або педаль *sostenuto* служить для затримки обраних демпферів у піднятому стані. Демпфери, що перебувають у момент натискання середньої педалі в піднятому стані, блокуються й залишаються піднятими до зняття педалі. Інші демпфери при цьому продовжують поводитися як звичайно. Середню педаль використовують переважно в музиці зі складною музичною фактурою, коли необхідно подовжити окремі вибрані звуки (як правило в низькому регістрі), запобігаючи при цьому подовженню або забарвленню обертонами та призвуками інших.

Фортепіано вимагає правильних умов догляду, а також регулярного настроювання, тому що із часом натяг струн інструмента послабляється. Періодичність настроювання залежить від класу інструмента, якості його виготовлення, його віку, умов зберігання й експлуатації. Настроювання, як

правило, провадиться не самим виконавцем, а фахівцем — майстром-настроювачем фортепіано.

Клавішні музичні інструменти (фортепіано) оснащені складним механізмом і ретельно обробленим полірованим корпусом. У зв'язку із цим вони мають потребу в дбайливому й умілому поводженні при транспортуванні, зберіганні їх у певних умовах й у постійному догляді. Основними причинами, що викликають різні дефекти й несправності невиробничого характеру в інструменті є:

поштовхи й струси в ході перевезення,
негативний вплив високих температур,
надмірна вологість або сухість повітря,
невміле поводження з інструментом у процесі настроювання, регулювання й/або ремонту.

Модуль 2

Набування навичок читання з аркушу та транспонування.

Робота в музичному закладі чи творчому колективі вимагає вільного та вправного володіння музичним інструментом, готовністю виконати по нотах будь-який твір без попереднього ознайомлення. Розвинення навичок гри з аркуша являють собою складну високорозвинену систему, що ґрунтується на тісному синтезі зору, слуху та моторики. Діяльність цієї системи здійснюється за участю уваги, волі, пам'яті, інтуїції та творчої уяви виконавця. Швидко запам'ятовуючи новий уривок музики і передаючи для реалізації в звуках одержану інформацію рукам. Виконавши перший уривок, необхідно переносити погляд на другий уривок і т.д. Звідси впливає те, що для швидкого читання з аркуша, виконавець повинен: впевнено, не відчуваючи потреби в постійній підтримці зором, орієнтуватись руками та пальцями на клавіатурі; цупко, хоч і не надовго, але з «одного погляду» - точно запам'ятовувати невеличкі уривки нотного тексту; вміти швидко, майже автоматично, знаходити зручну аплікатуру для виконання тексту будь-якої складності фактури. Основні риси читання з аркуша: гра твору в належному темпі, безупинна, цілісна, без одночасного виправлення помилок та повернення до того, що зіграно раніше; вміння визначити у незнайомій музиці основне та головне, що розкриває її художній зміст. Аналіз основних елементів, з яких складається навик гри з аркуша. Впевнене знання розташування нот на інструменті. Розпізнавання типових мелодичних та гармонічних зворотів: гами, арпеджіо, акорди, їх послідовності. Сприйняття та запам'ятовування, виконання. Аплікатурна техніка. Швидкість і точність моторної реакції. Вміння вільно володіти навиком читання з аркушу не перестає бути нагальною потребою для представників музичних професій.

Набування навичок підбору на слух

Музично-слухова уява виникає в процесі музичної діяльності і є результатом слухових вражень. В процесі навчання гри на додатковому інструменті підбір на слух є ефективним методом музичного розвитку студентів і має велике практичне значення у розвитку музичних здібностей і можливостей. Активний розвиток музичних здібностей в процесі виконавської діяльності,

виховання творчої ініціативи відбувається в процесі самостійного підбору на слух знайомих мелодій, в пошуках осмислених засобів їх відтворення. Ці види музичної діяльності активно впливають на виховання музичної уяви та творчої ініціативи. Вірно побудований процес формування навичок підбору на слух обов'язково приведе до розвитку слухової уяви, а також і до розвитку внутрішнього слуху. Почути в реальному звучанні, подумки уявити собі і знову відтворити в реальному звучанні на певній висоті - такий процес підбору на слух. Чим краще розвивається музично-слухова уява, і чим вона активніша, тим краще розвивається музична пам'ять. Підбір на слух можна починати після того, як студент добре запам'ятав мелодію. Тоді він зможе відшукати звуки мелодії на клавіатурі. У формуванні музичної уяви та в запам'ятовуванні головну роль відіграє процес мислення та ціленаправлена увага. Емоційне сприйняття музичного матеріалу, його зміст і форма подачі однаково впливає на швидкість запам'ятовування та на формування відповідних уявлень. Оперування музично-слуховими уявами та процес запам'ятовування потребують систематичних вправ. Розвиток звуковисотних, ритмічних і тембрових уяви. Що дає підбір на слух: виховання активності і самостійності у вирішенні звуковисотних завдань (розвиток внутрішнього слуху); дієвість оперування слуховими уявами: потрібно уважно слухати, активно уявляти собі почуте, вірно відтворювати; удосконалення слухового самоконтролю, що вкрай важливо для розвитку і якості виконання; залучення до широкого кола музичних явищ через безпосереднє їх відтворення на інструменті; розвиток особистої ініціативи, дає можливість вільно імпровізувати.

Модуль 3

Теоретичний аналіз програмних творів. Твори крупної форми. Написати анотацію.

Аналіз взаємозв'язку музичної форми з образно-художнім змістом твору: музична форма; особливості образного змісту музичного твору. Метроритм: розмір твору, характер ритмічної пульсації і особливості ритмічної структури твору; характер ритмічного руху (рівномірний, пунктирний, наявність різних ритмічних малюнків). Темп: основний і відхилення; агогіка (в зв'язку з компози-торськими вказівками, характером твору і його образним змістом). Ладотональний план: основна тональність, відхилення, модуляції (відмітити зв'язок між обраною композитором то-нальністю і художньо-образним змістом твору). Фактура. Мелодика: особливості мелодичного матеріалу в зв'язку з загальним поетичним, художнім змістом твору (характер, настрої основного мелодичного матеріалу тощо). Динаміка: загальний динамічний розвиток; кульмінації в зв'язку з особливостями форми, мелодичного розвитку, дра-матургії; відповідність чи розходження динамічного і агогічного планів. Гармонія. Інтерваліка. Голосоведення. Розібрати фактуру та аплікатуру творів з репертуару.

До творів великої форми відносяться рондо, соната, варіації. Розвиток музичного мислення. Варіаційна форма - це форма, побудована на повторенні вихідної теми з її перетворенням, причому цих повторень повинно бути не менше двох, для того щоб виникла форму музичного твору можна було віднести до

варіаційної.

Рондо - ще одна широко поширена форма музичних творів. Ви, напевно, знаєте, що в перекладі на російську мову з французького слово "Рондо" означає "коло". В основу сонатної форми покладаються дві основні теми - одну з них називають "Головною" (Ту, яка звучить першою), другу - "Побічною". Ці назви означають, що одна з тем проходить в головній тональності, а друга - в побічній (доминантової, наприклад, або паралельної). Разом ці теми проходять різні випробування в розробці, а потім в репризі зазвичай і та, і інша звучать в одній і тій же тональності. Фуга будується на одній темі, яка потім багато разів по черзі повторюється в незмінному вигляді в різних голосах (у різних інструментів). Жанрово-композиційна структура твору.

План анотації: відомості про композитора, епоху в яку він жив, його творчість; концептуальний аналіз (ідейно-змістовий); образно-драматургічний аналіз; тематичний аналіз; інтонаційний аналіз; аналіз засобів виразності; акустичні методи; форма.

Значення технічної майстерності у виконавській практиці музиканта.

Розібрати особливості нотного тексту програмних етюдів

Найважливішим фактором, що дає можливість виконавцю відтворити життєву суть художнього твору є свобода. Свобода у мистецтві вимагає досконалої технічної майстерності, коли техніка переростає у інший вимір-свободу виконання. Розвиток техніки, як підвалини майбутньої свободи виконавця є невід'ємною і необхідною складовою виконавця. Говорячи про художню майстерність музиканта-виконавця, слід зауважити, що серед значної кількості чинників, від яких залежить рівень цієї майстерності, варто виділити: технічні засоби гри на інструменті, пізнавальні психічні процеси, емоційно-вольову сферу та індивідуально-типологічні властивості музиканта. Виховувати вміння працювати над технічними прийомами у поєднанні із інтонаційними, і головне, найбільш вагоме, - допомогти природному розвитку індивідуальності.

Напрями формування техніки виконавця, що в широкому розумінні розглядається як система психомоторних навичок, спрямована на художньо-повноцінне втілення музичного твору за допомогою інструмента.

Технічна підготовка відбуватиметься як безпосередньо в процесі вивчення музичних творів, так і під впливом спеціально написаного інструктивного матеріалу (етюдів, гам, вправ). Вивчення технічного матеріалу в зв'язку з конкретним художнім твором має три функції: 1) підготовчу, 2) зміцнюючу і 3) виправляючу.

Гра вправ обов'язково повинна відзначатися достатньою різноманітністю, бо лише тоді вона розвиває потрібні для художньої гри навички. Гами й арпеджіо — це універсальний, найдійовіший вид вправ, який дає матеріал для засвоєння майже всієї техніки. Етюди можна поділити на так звані тренувальні й художні. У тренувальних етюдах переважає однотипна фактура з використанням, головним чином, одного технічного прийому (штрих, трель тощо). Так звані художні етюди включають у себе більшу кількість різнорідних засобів техніки і значно різноманітніші за фактурою та за ритмом. Обидва види етюдів потрібні в

педагогічній практиці.

При аналізі нотного тексту етюдів треба звернути увагу: форма та гармонічна структура; види техніки; завдання в роботі над технікою; варіанти роботи над технікою. При виборі засобів подолання технічних труднощів: уявлення про звучання; технічним прийомам; фактури етюду; аплікатурні прийоми.

Модуль 4

Теоретичний аналіз програмних творів. Робота над поліфонічним твором. Нотний текст, темою і голосоведіння у поліфонічному творі.

Теоретичний аналіз програмних творів: відомості про композитора, епоху в яку він жив, його творчість; концептуальний аналіз (ідейно-змістовий); образно-драматургічний аналіз; тематичний аналіз; інтонаційний аналіз; аналіз засобів виразності; акустичні методи; форма.

Поліфонічний твір. Поліфонія – вид багатоголосся, у якому окремі мелодії, або групи мелодій мають самостійне значення і самостійний інтонаційно-ритмічний розвиток, зберігаючи рівноправність голосів та незбігання в різних голосах каденцій, цезур, кульмінацій, акцентів та ін. Вивчення поліфонічної фактури: поліфонічне слухове мислення, володіння поліфонічною фактурою вибір матеріалу за принципом поступового зростання складності; початкове вивчення з матеріалу, оснований на українській народній музиці. Підголоскова поліфонія, імітаційна поліфонія, канонічний склад; інвенція; fuga. Аналіз поліфонічного жанру в українській музиці.

Теоретичний, гармонічний аналіз програмних творів. Жанрово-композиційна структура твору великої форми. Етапи розучування творів великої форми.

Теоретичний, гармонічний аналіз програмних творів: відомості про композитора, епоху в яку він жив, його творчість; концептуальний аналіз (ідейно-змістовий); образно-драматургічний аналіз; тематичний аналіз; інтонаційний аналіз; аналіз засобів виразності; акустичні методи; форма; визначити основні завдання, які постають перед виконавцем музичного твору; ознайомитися з методами визначення змісту музичного твору; розглянути етапи репетиційної роботи музиканта-виконавця.

Основи поєднання акордів в музичному творі; правила голосоведіння під час поєднання акордів; логічні закономірності використання того чи іншого акорду й звороту при у гармонізації музичного твору; гармонічний аналіз.

Аналіз взаємозв'язку музичної форми з образно-художнім змістом твору: музична форма; особливості образного змісту музичного твору. Метроритм: розмір твору, характер ритмічної пульсації і особливості ритмічної структури твору; характер ритмічного руху (рівномірний, пунктирний, наявність різних ритмічних малюнків). Темп: основний і відхилення; агогіка (в зв'язку з компози-торськими вказівками, характером твору і його образним змістом). Ладотональний план: основна тональність, відхилення, модуляції (відмітити

зв'язок між обраною композитором то-нальністю і художньо-образним змістом твору). Фактура. Мелодика: особливості мелодичного матеріалу в зв'язку з загальним поетичним, художнім змістом твору (характер, настрій основного мелодичного матеріалу тощо). Динаміка: загальний динамічний розвиток; кульмінації в зв'язку з особливостями форми, мелодичного розвитку, драматургії; відповідність чи розходження динамічного і агогічного планів. Гармонія. Інтерваліка. Голосоведення. Розібрати фактуру та аплікатуру творів з репертуару.

Визначення змісту музичного твору. Розподіл по фразах і визначення емоційного настрою кожної з них. Визначення кульмінацій. Визначення форми і загальної кульмінації. Реалізація виконавського задуму твору.

Практична робота:

Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди.

Якість звука залежить від характеру і засобів нажаття клавіші. Вибираючи аплікатуру слід враховувати такі положення: по можливості використовувати природну розташованість пальців на клавіатурі; повторюючи пасаж або іншу послідовність слід зберегти першочергову аплікатуру; якщо пасаж складається з гами чи арпеджіо, то цей уривок повинен виконуватись зберігаючи відповідну аплікатуру гами або арпеджіо; уникати повторення одним і тим самим пальцем виконання сусідніх нот; при повторенні однієї тієї самої ноти більш двох раз зміна пальців обов'язкова. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (*legato, nonlegato, staccato*) у гамах для досягнення відповідного темпу.

Таким самим чином слід систематично відпрацьовувати подолання технічних труднощів, які пов'язані з вивченням таких прийомів: послідовне натискання двох сусідніх клавіш одним пальцем, шляхом ковзання з однієї клавіші на іншу. Це застосовується при виконанні подвійних нот, акордів, п'єс поліфонічного складу, а також при великому розтягуванні пальців; послідовне притискання однієї клавіші при повільному або швидкому повторенні одного і того самого звуку (репетиції). Таке повторення відбувається, в залежності від художніх вимог, або одним і тим самим пальцем, або двома, трьома, пальцями у послідовному чергуванні; зміна пальців на одній і тій самій клавіші у безперервному звучанні, пристосовується частіше за все у поліфонічних уривках, де необхідно тривало витримувати звук при одночасному русі в інших голосах.

Зручна аплікатура значно полегшує виконання музичного твору, сприяє відпрацюванню швидкості пальців, якісного видобування звуків, полегшує подолання різних технічних труднощів. Вірна аплікатура необхідна для природного положення пальців руки і забезпечує вільні плавні рухи.

Орієнтовна програма технічного матеріалу:

Модуль 1

Беркович І. Маленькі етюди №№1-30

Гедіке О Тв.32 мелодійних етюдів для початківців:№2,3,7

Модуль 2

Шітте А. Тв.108.25 маленьких етюдів:№№1-15

Модуль 3

Вибрані етюди зарубіжних композиторів для фортепіано .Вип.1 №№2-

Модуль 4

Лемуан А. 50 характерних прогресивних етюдів №№4,5,9,11,12,15

Ревуцький Л. Етюд

Практична творча робота над музичними творами

Схема роботи над музичним твором з урахуванням його комплексного аналізу

1. Визначення змісту музичного твору:

- через читання нот з листа – визначення характеру;
- читання та аналіз літератури (музична енциклопедія, історія музики, монографія).

2. Виявлення технічних труднощів та їх подолання:

- розстановка аплікатури;
- використання вправ;
- відпрацювання складних пасажів.

3. Втілення логіки розвитку музичного твору:

- поділ твору на частини і визначення кульмінацій;
- поділ на фрази і визначення у них кульмінацій;
- визначення характеру кожної фрази і їх співвідношень.

4. Підготовка до концертного виступу:

- аналіз акустики місця виступу (вологість або сухість в аудиторії);
- визначення найкращої точки звучання на сцені;
- коригування звучання з урахуванням наповнюваності аудиторії.

Орієнтовна програма музичних творів:**Модуль 1**

Веснянка. Українська народна пісня. Обробка А. Талакіна

Людкевич С. Старовинна пісня.

Лисенко В. 24 дитячі п'єси

Б. Антюфєєв. Весела пісенька

Я. Кепітис. Ранок в лісі

Модуль 2

Соловейко. Українська народна пісня

Зяблік. Українська народна пісня

Скорик М. Простенька мелодія

Чеська народна мелодія.

В. А. Моцарт. Вальс

Л. Бетховен. Народний танець

А. Гедике. Весела пісня

Модуль 3

Стоїть гора високая. Українська народна пісня

А. Вивальди, Largo

Б. Барток, Вальс

Б. Барток. Дитяча пісенька

Л. Ревуцький. Веснянка

К. Вебер. Колискова

К. Мясков. Весела пісенька
Ж.Косма Опавшие листья
М. Шмітц. Маленька колискова

Модуль 4

Ой, під горою. Українська народна пісня
Метелиця. Український народний танець
Хачатурян А. Андантіно
Дж.Дассен, Тобі
Ф. Шуберт. Вальс
С.Джоплін, Тема з «The Entertainer»
В.Косенко, 24 дитячих творів для фортепіано

Практична творча робота над творами крупної форми.

Ознайомитись з нотним текстом (за інструментом або без нього);

Накопичити якомога більше інформації про форму, стиль, жанр та інші особливості музики, а також про особистісні й творчі особливості композитора;

Здійснити творчу переробку всієї наявної інформації – адекватно сприйняти і творчо переробити музичну інформацію з урахуванням наявних уявлень і еталонів, що зберігаються у пам'яті та створити на основі такої переробки концептуальну модель інтерпретації.

Робота над деталями музичного твору (етап виявлення технічних складнощів та їх подолання).

Визначення і класифікацію деталей за такими критеріями як темп, технічні труднощі, форма, новизна і т. н.

Обробка деталей відповідно до уявлень про місце і роль кожної з них у структурі інтерпретації: об'єднання більш дрібних деталей у більші; раціоналізацію слухових і моторних уявлень. Одночасно з цим відбувається конкретизація ідеального музичного образу.

Створення цілісного музичного образу.

Підготовка до концертного виступу

Орієнтовна програма музичних творів

Модуль 3

Э. Хагагортян. Сонатіна.
И.С.Бах. Менуэт соль мажор. Из "Нотной тетради Анны Магдалены Бах"
В. Моцарт. Сонатіна
Л. Бетховен Сонатіна *G-dur* I ч.
КулауФ. Варіації

Модуль 4

І. Альбеніс Астурія
В. Сорока Маленька сонатіна
Е. Гріг Вальс *a-moll*
І. Шамо Скерцо
Кулау Ф. Сонатіна I ч.

Підбір по слуху

Завдання: виховання активності і самостійності у вирішенні звуковисотних

завдань (розвиток внутрішнього слуху); дієвість оперування слуховими уявами: потрібно уважно слухати, активно уявляти собі почуте, вірно відтворювати; удосконалення слухового самоконтролю, що вкрай важливо для розвитку і якості виконання; залучення до широкого кола музичних явищ через безпосереднє їх відтворення на інструменті; розвиток особистої ініціативи, дає можливість вільно імпровізувати.

Орієнтовна програма музичних творів

Модуль 2

Українська народна пісня Ой там на горі січ іде
Видавала мене мати за діда старого
Видно хату, видно хату, видно й грушу
Гаєм, хлопці, гаєм, хлопці
Галинко моя, щебетушко
Гандзю, Гандзю кучерява
Гей, люди їдуть по ліщину
Гей, там на горі тернина
Гей, хороша молодичка моргала на мене

Модуль 3

О. Злотник Дівчинка Весна
А. Зіневич Голос землі
А. Зіневич Осіння ніч
В. Домшинський Вишенька-черешенька
В. Домшинський Медова нічка
Л. Нечипорук Доля

Модуль 4

Енніо Морріконе «Chi Mai»
Ніно Рота «Хрещений батько»
The Beatles «Yesterday»
Різдвяна пісня «We Wish You A Merry Christmas»
Андре Попп «Небесне кохання»
Аріель Рамірес «Мандрівники»

Читання з аркушу

Орієнтовна програма музичних творів

Модуль 2

Українські народні пісні:
Ой чий то Кінь стоїть
До Святого Миколая (Ой, хто, хто Миколая любить)
Ой у вишневому садку
Ти ж мене підманула
Зеленеє жито зелене
Ой ходить сон коло вікон (Колискова)
Бог предвічний народився
Добрий вечір тобі, пане господарю!
Добрий вечір тобі, пане господарю

Ой на Горі тай Женці жнуть
Котику Сіренький Котику Біленький (Колискова - Світові-Дитині)
Сонце низенько (Пісня з п'єси "Наталка-Полтавка")
Ой, летіла стріла

Модуль 3

Г. Фрід. Пляска
П. Лондонов. Вальс
Калач. Українська народна пісня
Р. Шуман. Марш
Добри вечір, дівчино. Українська народна пісня
А. Гречанінов. Осіння пісенька
М. Раухвергер. Пастуші награвання
К. Вебер. Колискова
Х. Глюк. Мелодія
Е. Гріг. Лісова пісня
Дивлюсь я на небо. Українська народна пісня. Обробка С. Рубінштейна.
Вяндра. Естонський народний танець

Модуль 4

С. Разоренов. Роздум
З. Хабибуллин. Метелик
Аннушка. Чешская народная песня
Е. Чернявська. Пісенка
Ж. Арман. П'єса
Ю. Щуровский. Казак
Букурія. Молдовський народний танець Обробка Н. Лебедєвої
Дойна. Молдовська народна пісня. Обробка С. Златова.
Якщо я прийду. Угорська народна пісня. Обробка Б. Бартока.
Летить галка через балку. Українська народна пісня. Обробка М. Ризоля
Ой, хмариться, дощ буде. Українська народна пісня. Обробка М. Ризоля

Практична творча робота – поліфонічної фактури.

Вивчення творів поліфонічної фактури формує гармонічний, тембральний слух, чуття поліфонічної багатшарової фактури. Початковий поліфонічний репертуар повинен складатись з доступних обробок народних пісень підголоскового викладу, твори повинні бути прості, змістовні, з яскраво вираженою кульмінацією. У роботі над такого роду матеріалом увага повинна бути зосереджена на інтуванні мелодії.

Орієнтовна програма музичних творів

Модуль 4

И.-С. Бах. Ария соль-минор.
О. Гедике Сарабанда
Обр. М. Леонтовича «Чого, Івасю, змарнів»
Обр. М. Леонтовича «Над річкою бережком»
Обр. М. Лисенко «На горі, нагорі»

6.2. Структура навчальної дисципліни

ТЕМА	Кількість годин											
	Всього	Денна форма					Заочна форма					
		У тому числі					Всього	У тому числі				
		лекції	семінари	Практ.	Індивід. роб.	Самос.робота		Лекції	семінари	Практичні	Індивід.	Самос.робота
МОДУЛЬ 1.												
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1												
Тема 1. Мета та завдання курсу. Ознайомлення з планом роботи на навчальний рік. Історичні відомості про музичний інструмент. Еволюція та розвиток виконавської майстерності гри на музичному інструменті. Посадка, постановка рук.	4				2	2	4				4	
Тема 2. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (legato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	5				3	2	5			1	4	
Тема 3. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори з репертуару 1 класів ДМШ	6				3	3	6			1	5	
Поточний вид контролю												
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2												
Тема 4. Будова музичного інструменту. Основні частини будови інструменту.	4				2	2	4				4	
Тема 5. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (nonlegato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	5				3	2	5			1	4	
Тема 6. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори з репертуару 2 класу ДМШ	6				3	3	6			1	5	
Модульний контроль знань. Диференційований залік												
Всього за модулем	30				16	14	30			4	26	
МОДУЛЬ 2												
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3												
Тема 7. Набування навичок читання з аркушу та транспонування.	4				2	2	4				4	
Тема 8. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди.	5				3	2	5			1	4	

Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (staccato) у гамах для досягнення відповідного темпу.											
Тема 9. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори, один з яких транспонувати. Читання з аркушу 4-5 музичних творів.	6				3	3	6				1 5
Поточний контроль знань											
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4											
Тема 10. Набування навичок підбору на слух	4				2	2	4				4
Тема 11. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (legato, nonlegato, staccato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	5				3	2	5				1 4
Тема 12. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори. Підібрати на слух 4-5 твори пісенного репертуару.	6				3	3	6				1 5
Модульний контроль знань. Диференційований залік											
Всього за модулем	30				16	14	30				4 26
МОДУЛЬ 3											
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5											
Тема 13. Теоретичний аналіз програмних творів. Розібрати фактуру та аплікатуру творів з репертуару. Ознайомитись з жанрово-композиційною структурою твору великої форми, п'єси. Написати анотацію.	4				2	2	4				4
Тема 14. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності	5				3	2	5				1 4
Тема 15. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори, один з яких крупної форми.	6				3	3	6				1 5
Поточний контроль знань											
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6											
Тема 16. Значення технічної майстерності у виконавській практиці музиканта. Розібрати особливості нотного тексту програмних етюдів	4				2	2	4				4
Тема 17. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності	5				3	2	5				1 4
Тема 18. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2	6				3	3	6				1 5

різнохарактерні музичні твори, підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів											
Модульний контроль знань. Диференційований залік											
Всього за модулем	30			16	14	30				4	26
МОДУЛЬ 4											
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7											
Тема 19. Теоретичний аналіз програмних творів. Робота над поліфонічним твором. нотний текст, темою і голосоведіння у поліфонічному творі.	4			2	2	4					4
Тема 20. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності при роботі над гамами, вправами, етюдами.	5			3	2	5				1	4
Тема 21. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори, один з творів – поліфонічної фактури. Підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів	6			3	3	6				2	4
Поточний контроль знань											
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 8											
Тема 22. Теоретичний, гармонічний аналіз програмних творів. Жанрово-композиційна структура твору великої форми. Етапи розучування творів великої форми.	4			2	2	4					4
Тема 23. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності.	5			3	2	5				1	4
Тема 24. Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерні музичні твори один з яких крупної форми, підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів	6			3	3	6				2	4
Модульний контроль знань. Диференційований залік											
Всього за модулем	30			16	14	30				6	24
Всього	120			64	56	120				18	102

6.3. Теми аудиторної роботи

Аудиторна робота	кількість годин	
	денна форма	заочна форма
Мета та завдання курсу. Ознайомлення з планом роботи на навчальний рік. Історичні відомості про музичний інструмент. Еволюція та розвиток виконавської майстерності гри на музичному інструменті. Посадка,	2	

постановка рук.		
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (legato, nonlegato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	6	2
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори з репертуару 1, 2 класів ДМШ	6	2
Будова музичного інструменту. Основні частини будови інструменту.	2	
Набування навичок читання з аркушу та транспонування.	2	
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (legato, nonlegato, staccato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	6	2
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори, один з яких транспонувати. Читання з аркушу 4-5 музичних творів.	6	2
Набування навичок підбору на слух	2	
Теоретичний аналіз програмних творів. Розібрати фактуру та аплікатуру творів з репертуару. Ознайомитись з жанрово-композиційною структурою твору великої форми, п'єси. Написати анотацію.	2	
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності	6	2
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори, один з яких крупної форми.	6	2
Тема 16. Значення технічної майстерності у виконавській практиці музиканта. Розібрати особливості нотного тексту програмних етюдів	2	
Теоретичний аналіз програмних творів. Робота над поліфонічним твором. нотний текст, темою і голосоведіння у поліфонічному творі.	2	
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності при роботі над гамами, вправами, етюдами.	6	2
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори, один з творів – поліфонічної фактури. Підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів	6	4
Теоретичний, гармонічний аналіз програмних творів. Жанрово-композиційна структура твору великої форми. Етапи розучування творів великої форми.	2	
Всього	64	18

6.3. Самостійна робота

1. Практична творча робота над музичними творами.
2. Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності.
3. Самостійне опрацювання теоретичних тем за програмою.
4. Теоретичний аналіз програмних творів.
5. Гармонічний аналіз програмних творів
6. Педагогічний аналіз програмних творів.
7. Підготовка до написання та оформлення курсової роботи

Завдання самостійної роботи	кількість годин	
	денна форма	заочна форма

Мета та завдання курсу. Ознайомлення з планом роботи на навчальний рік. Історичні відомості про музичний інструмент. Еволюція та розвиток виконавської майстерності гри на музичному інструменті. Посадка, постановка рук.	2	4
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (legato, nonlegato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	4	8
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори з репертуару 1, 2 класів ДМШ	6	10
Будова музичного інструменту. Основні частини будови інструменту.	2	4
Набування навичок читання з аркушу та транспонування.	2	4
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Вивчити відповідну аплікатуру, виконувати штрихами (staccato) у гамах для досягнення відповідного темпу.	4	8
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерних музичних твори, один з яких транспонувати. Читання з аркушу 4-5 музичних творів.	3	5
Набування навичок підбору на слух	2	4
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори. Підібрати на слух 4-5 твори пісенного репертуару.	3	5
Теоретичний аналіз програмних творів. Розібрати фактуру та аплікатуру творів з репертуару. Ознайомитись з жанрово-композиційною структурою твору великої форми, п'єси. Написати анотацію	2	4
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності	4	8
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори, один з яких крупної форми.	3	5
Значення технічної майстерності у виконавській практиці музиканта. Розібрати особливості нотного тексту програмних етюдів	2	4
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерні музичні твори, підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів	3	5
Теоретичний аналіз програмних творів. Робота над поліфонічним твором. нотний текст, темою і голосоведіння у поліфонічному творі.	2	4
Технічний музичний матеріал: вправи, гами, етюди. Удосконалення технічної майстерності при роботі над гамами, вправами, етюдами.	4	8
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 музичних твори, один з творів – поліфонічної фактури. Підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів	3	4
Практична творча робота над музичними творами: вивчити 2 різнохарактерні музичні твори один з яких крупної форми, підбір по слуху 2-3 творів пісенного репертуару. Читання з аркушу 2-3 творів	3	4
Теоретичний, гармонічний аналіз програмних творів. Жанрово-композиційна структура твору великої форми. Етапи розучування творів великої форми.	2	4
Всього	56	102

7. Методичні рекомендації

Майбутньому артисту естради необхідно розширювати свої професійні творчі уявлення, прослуховуючи записи виступів видатних майстрів всесвітнього рівня, аналізуючи стиль виконання, емоційно-психологічну насиченість гри, технічний рівень тощо. Така самостійна робота допоможе формуванню художнього смаку та пошуку власної виконавської манери.

Зміст уроку:

1. Перевірка вивченого.
2. Нові завдання (розбір твору).
3. Домашнє завдання.

Як правило, на одному уроці неможливо однаково глибоко і досконально займатися всіма творами програми; на це не вистачить часу і уваги учня. Тому або прослуховується увесь репертуар і даються загальні вказівки, або обирається для детальної роботи декілька творів. Вибір творів для роботи на уроці не може бути випадковим. Не можна допускати, щоб ті чи інші розділи репертуару залишалися тривалий час без уваги. Різноманітність мети занять вимагає від педагога вміння вести навчання в усіх напрямках, свідомо, коли цього потребують конкретні умови, висуваючи на перший план той чи інший аспект. Крім роботи над творами, яка займає основне місце, на уроці обов'язкове виконання гам, арпеджіо, інших вправ. Також у ході уроку здійснюється робота з розвитку навичок читання з аркуша.

Одна з важливих проблем – взаємозв'язок уроку і домашнього завдання. Те, наскільки змістовним і цікавим був урок для студента, позначиться і на його наступній самостійній роботі. У цьому одне з призначень уроку – викликати відповідну реакцію учня, систематизувати пізнане і працювати далі самому. Розвиваючи, поглиблюючи інтерес до музики, треба навчати учня займатися самостійно, привити любов до самого процесу праці на інструменті. Працюючи в класі додаткового музичного інструменту, необхідно поступово ознайомлювати студента з музичними поняттями і термінологією. Виховання такої грамотності полегшує розуміння та усвідомлення твору, що вивчається, його структури, допомагає свідомому слуханню, вмінню орієнтуватись у творі, привчає мислити по-музичному. Поступово усвідомлення творів програми стає невід'ємною частиною прочитання тексту.

Існує чотири музично-дидактичних принципи, завдяки яким досягається максимальний розвиток у навчанні і які в комплексі здатні створити досить стійкий фундамент навчання:

1. Збільшення об'єму використаного у навчально-педагогічній діяльності матеріалу, розширення репертуарних рамок за рахунок звернення до максимально великої кількості музичних творів, художньо-стильових явищ мистецтва.
2. Прискорення темпів вивчення визначеної частини навчального матеріалу, відмова від непомірно довгих термінів роботи над музичними творами, установка на оволодіння необхідними виконавськими навичками і вміннями за короткий час.
3. Використання в ході уроку якнайбільшої кількості музично-теоретичних та музично-історичних матеріалів, збагачення свідомості учня системою уявлень і знань, пов'язаних із конкретним матеріалом.
4. Необхідність такої роботи з матеріалом, у ході якої максимально виявляється самостійність та творча ініціатива студента.

Вивчення твору являє собою цілісний процес, який має три етапи:

- 1) ознайомлення з твором і його розбір;
- 2) подолання загальних і часткових труднощів, пов'язаних із виконанням деталей;
- 3) зібрання всіх розділів твору у єдине ціле, робота над ним.

Читання з аркуша являє собою форму діяльності, що відкриває сприятливі можливості для всебічного і широкого ознайомлення з музичною літературою, забезпечує постійну появу нових музичних явищ, зміну вражень, інтенсивний приплив різнохарактерної музичної інформації. У процесі читання нот з аркуша повною мірою виявляють себе основні дидактичні принципи розвиваючого навчання:

1. збільшення музичного матеріалу, що засвоюється під час навчання;
2. прискорення темпів його засвоєння.

Працюючи над формуванням навичок читання з аркуша, слід враховувати наступне:

Під час читання з аркуша немає необхідності виконувати всі нотні знаки.

1. Принцип: мінімум нот – максимум музики. Текстовим скороченням і полегшенням підлягають фонові гармонійні звукоутворення (фігураційні орнаменти, акордові комплекси), мелодійні малюнки, як і баси вимагають себе обережного ставлення.
2. Увага граючого під час читання з аркуша повинна бути спрямована на розпізнавання у нотному тексті й відтворення більш-менш закінчених, структурно завершених музичних думок. Тільки гра за фразами спроможна надати процесу читання усвідомленості, внутрішньої логіки та емоційного забарвлення.
3. Перед тим як читати музику безпосередньо за інструментом, слід ознайомитися з нею, прочитавши її подумки, програти подумки. Огляд і таке ознайомлення з новим музичним матеріалом дає змогу сконцентруватися на змісті музики, її формі та побудові, інтонаційних, гармонійних і ритмічних властивостях. Після попереднього прочитання твору подумки, він читається за інструментом значно легше і точніше, суттєво зменшується кількість помилок та ігрових огріхів, виконання стає більш вільним, художнім.

У формуванні навичок транспонування суттєво допомагають:

- 1) знання основ гармонії та вміння їх застосувати у практичній діяльності (виконання різних гармонічних послідовностей);
- 2) опанування аплікатурними формулами гам, арпеджіо, акордів у всіх тональностях.

Для засвоєння навичок транспонування можна запропонувати ряд методичних прийомів:

1. грати в різних тональностях послідовності з 4-5 акордів, що несуть основні функції тональності;
2. вирізнити з п'єси різноманітні кадансові побудови і зіграти їх у різних тональностях.

У роботі над розвитком вміння підбирати на слух пропонується

застосовувати наступну послідовність:

- заспівати про себе чи вголос певну мелодію, визначити її тональність, розмір;
- заграти мелодію на інструменті, осмислити логіку ритмічного і гармонічного розвитку;
- підібрати бас і гармонічний (акордовий) супровід мелодії;
- заспівати мелодію, виконуючи на інструменті супровід.

Читання з аркуша, гра на слух, транспонування пов'язані з процесом музичного сприйняття, яке значною мірою залежить від рівня розвитку внутрішнього слуху музиканта. Основою ж внутрішнього слуху є здатність вільного оперування музично-слуховою уявою, яка, в свою чергу, пов'язана з активізацією процесу мислення.

8. Методи навчання

- формування умінь та навичок;
- застосування в процесі навчання знань міждисциплінарних дисциплін;
- закріплення вмінь та навичок
- стимулювання та мотивація;
- контроль та самоконтроль;
- словесні – розповідь, пояснення;
- наочні – власний показ за інструментом, ілюстрація;
- частково-пошуковий;
- метод проблемного викладання.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби:

Комп'ютер (ноутбук)

Обладнання:

Фортепіано

Клавіші (синтезатор)

Програмне забезпечення:

Положення про навчальний процес

Положення про самостійну роботу студента

Положення про контрольні заходи

Навчальний план

Освітня професійна програма

Силабус

Методичні вказівки та рекомендації

Наукова, навчальна та методична література, електронні ресурси

10. Рекомендована література

1. Бай Бінь. Формування звуко-тембральних уявлень майбутніх учителів музики в процесі фортепіанного навчання [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Бай Бінь ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 2014. - 21 с.
2. Гусєв, Ігор Іванович. Джазові та естрадні п'єси українських композиторів для фортепіано [Ноти] / І. І. Гусєв, Рясім Рамазанов. - Вінниця : Нова книга, 2008. - 68 с.
3. Давидов, Сергій Петрович. Фактурна організація джазового твору (на матеріалі фортепіанного мистецтва) [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Давидов Сергій Петрович ; Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. - Харків, 2015. - 20 с.
4. Дружинець М. Музичне естрадне мистецтво: жанрово стильова специфіка та еволюція. <https://ws-conference.com/webofscholar> 8(26), Vol.2, August 2018
5. Н. Ю. Зимогляд. Фортепіанне виконавство України в 30-ті рр. ХХ ст Культура України. Випуск 45. 2014
6. Зеленін В. В. Психолого-педагогічні умови професійної самоактуалізації музикантів-виконавців : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. В. Зеленін; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. - К., 2012. - 20 с.
7. Капелюшок-Войченко, О. М. Вплив джазової музики на оновлення змісту навчання сучасної молоді України. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/SOC_Gum/mz/ 2010
8. В.Г. Кіреєва, Н.І. Логвиненко. Сучасні тенденції українського фортепіанного репертуару. «Наука. Релігія. Суспільство» № 1'2012.
9. Кузнецова В. Методика навчання гри на інструменті (фортепіано) Програма, конспект для вищих закладів культури і мистецтв першого і другого рівнів акредитації, Вінниця, «нова книга», 2010.
10. Лозенко К. О. Синестезія як спосіб осягнення смислу музичного твору: теорія і практика ХХ - початку ХХІ століть : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / К. О. Лозенко; Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І.П. Котляревського. - Харків, 2016.
11. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. «Музика в ділозі з сучаністю: освітні, мистецтвознавчі, культурологічні студії/ К.:КНУКіМ, 2021. – 384С.
12. Назаренко Н. В. Музична естетика : навч. посіб. для студ. спец. "Музичне мистецтво" / Н. В. Назаренко; Держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка". - Луганськ : ДЗ "ЛНУ ім. Т. Шевченка", 2012. - 207 с.
13. Опарик Л.М. Теорія і методика читання музики з листа в класі фортепіано. Методичні рекомендації. – Київ, 2010.
14. Піхтар О.А. Фортепіанно-виконавське мистецтво: до проблеми оновлення методики виховання. Інноваційна педагогіка. Вип.6, К.:2018р. 73-76с.
15. Популярні, улюблені, незабутні [Ноти] : естрада, романс, джаз / пер. для фортепіано Л. В. Жул'євої ; [ред. Є. Д. Колесник]. - Вінниця : Нова Книга, 2013.
16. Пітерсон О. Джазові зошити 1-3. Київ: Музична Україна, 2014. 48с.

- 17.Полянський В. Американські блюзи. Київ: Мелосвіт, 2004. 64 с.
- 18.Полянський, В'ячеслав. Королі джазу [Текст] : сім етюдів-імпровізацій про зачинателів джазового піанізму / В. Полянський. - Л. : Кальварія, 2004. - 128 с
- 19.Полянський, Тимур В'ячеславович. Традиційний джаз [Текст] / Тимур Полянський. - Київ : Музична Україна, 2015. - 333, [1] с. : фот., нот. - Бібліогр.: с. 262-265.
- 20.Симоненко В. Лексикон джаза. – К., 1981.
- 21.Симоненко В. Мелодии джаза. Антология. – изд. 2-е, доп. и перераб. – К., 1972.
- 22.Сливко С. А. Формування музично-слухової активності студентів мистецьких спеціальностей у процесі інструментально-виконавської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / С. А. Сливко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К., 2013. - 20 с.
- 23.Сокол О. Виконавські ремарки: образ світу і музичний стиль / О. Сокол. - Одеса : Астропринт, 2013. - 276 с.
- 24.Толочко Л. М., Зиско В. В. Історія фавориту інструментального виконання двох останніх століть. XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція ADVANCED TECHNOLOGIES OF SCIENCE AND EDUCATION
- 25.А. С. Шевченко. Естрадно-джазова освіта в Україні: проблеми розвитку. Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 2018. – Вип. 1 (11).
- 26.Lopes, Paul.The rise of a jazz art world [Text] / P. Lopes. - Cambridge : Cambridge UP, 2002. - VII, 294 p. - Бібліогр.: p.279-286.
- 27.Dorůžka, Lubomír. Tvá jazzu [Text] / L. Dorůžka, J. Škvorecký. - Praha : Státní hudební vydav., 1964. – 321p
- 28.Berendt, Joachim. The new jazz book [Text] : a history and guide / J. Berendt. - London : Jazz book club : Peter Owen, 1965. - 314 p.
- 29.The Beatles. 100 Hits for All Keyboards. Wise Publications. 1988. 207p.
- 30.George Gershwin. Selected Songs, at the Piano, Chappell & CO. LTD., London, w.1.155 p.
- 31.Easy 4-Chord Keyboard Songbook: Popular Hits, Wise Publications. UK. 2015. 24 p.
- 32.Evans P., Scott D. 100 of Best Songs Ever! For Keyboard. Musik Sales Ltd. 2000.230 p.
- 33.Schmitz M. Jazz Parnass fur Klavier. Band 1, 2. VEB Deutscher Verlag Musik Leipzig.1979. 151 p.
- 34.Woods T. Easy Soloing for Blues Keyboard. Alfred Publishing Co inc. USA. 2007. 47 p.
- 35.ISSN 2353-8406 Knowledge, Education, Law, Management 2021 № 3 (39), vol. 1
- 36.Viktoriia Kushch. Współczesne interpretacje utworów kameralno-wokalnych iwana karabycia DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.1.19>

Додаткова література

1. Л. Гусейнова Педагогічні умови формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності (Л.Гусейнова, Тернопіль,2010)
2. Кириченко Н.,Науменко Т.Мистецтво розвиває творчість. – ПМП «Мальва – ОСО», - Тернопіль,2003.
3. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти – К.2 вид.2010.
4. СтеповаТ.,Лісовська Т. Індивідуальний диференційний підхід до музичного виховання дітей старшого віку .- К.,2012
5. Шевчук А. Сучасні підходи до організації музичної діяльності (Дошкільне виховання, 2000)